

‘Rosa Ventrella is de Elena Ferrante uit Bari.’

– *La Gazzetta del Mezzogiorno*

GIFTIGE TONGEN

ROSA VENTRELLA

XANDER

ROMAN

De Arneo, 1979

WAT WEET IK OVER ONS?

Van mijn zus herinner ik me de tule van haar trouwjurk, haar geluk toen ze zich de koningin te rijk voelde te midden van alle spullen en blikken, haar stem die vanaf de straat mijn moeder riep, een schel en wat benepen geluid.

Soms droom ik 's nachts over haar, hoor ik haar. Dan volg ik de echo van een ver geluid dat me meesleept naar de plekken van mijn jeugd. Naar de ruige velden die ons omringden zover het oog reikte, een zee van borstelige ruggen als een oneindige kudde buffels. Dan verdwijnt haar stem plots en ik tuimel in de leegte van de nacht. Ik pak de foto van ons vieren van het nachtkastje: ik, Angelina, mama en papa. Ik glimlach om zijn brutale blik en mijn moeders schoonheid.

Ik denk terug aan de koude nachten waarin de mistralwind om het huis loeide en Angelina en ik voor de open haard onze schoenen en dikke sokken uittrokken en onze handen om onze voeten sloegen. Op zo'n momenten overvalt me een gevoel van geluk, nergens op gebaseerd en met niets te vergelijken, dat ergens intact is gebleven.

Ik herinner me de wit geplaveide straten, daar in Copertino. Er drong zelfs geen licht door in die vuile, kronkelige steegjes. En de huizen, zo dicht tegenover elkaar dat de buurvrouwen 's morgens vanuit hun ramen beleefdheden uitwisselden, rond etenstijd roken wat voor pastasaus hun overbuurvrouw maakte, of de lakens van huis naar huis spanden. Even daarbuiten de ruige velden, steeneikenbossen en zanderige heuvels bedekt met braamstruiken. De legendes over wolven en *masciara's*, kruidenvrouwen, die op dat soort van god en iedereen verlaten plekken woonden, deden in de buurt de ronde, ze vlogen als middeleeuwse heksen over de straatstenen. In de winter drongen ze de huizen binnen op de tochtstroom onder de deuren, wikkelden zich daar om de enkels van de kinderen als het lachen van boze geesten. Oma Assunta nam mij en Angelina op de arm, terwijl mama in de pan met groente roerde. De verhalen kregen een stem. Als een kalmeermiddel, een verdoving, een zoete, stroperige en warme vloeistof die onder je huid kroop.

Angelina onderbrak voortdurend oma's eentonige stem. Met brutale, uitdagende vragen, en het welluidende klakken van haar tong tegen haar verhemelte als ze ergens teleurgesteld over was. Ik zag alles. Sloeg alles op.

Als ik nu weer aan haar denk, aan Angelina, voel ik een brok in mijn keel die me belet te slikken. En heimwee naar een zoete pijn. Dan vermengen de herinneringen aan vervlogen momenten zich met die aan de weemoedige jaren die erop volgden. Mama die uren in onze kinderkamer doorbracht, er onze pop afstofte, gemaakt van een opgerolde zakdoek met knopen als ogen en een geborduurde mond, de gordijnen waste, het bed verschoonde, het kussen opschudde, onze nachthemden opvouwde, het restje haren dat tussen de pinnen van de haarborstel was achtergebleven streelde, zichzelf zag verwelken in haar reflectie in voorwerpen, ruiten en spiegels.

Mijn laatste woorden aan mijn zus waren van veraf gefluisterd in mezelf. Mijn laatste blik wierp ik op haar levenloze lichaam, op haar bleke armen, op haar huid die gezwollen en week leek. Op haar vlees heb ik naar sporen gegluurd van al die dingen die ze nooit meer zou doen, naar de schrammen op haar enkels, haar verzorgde nagels, haar lange, dunne tenen. Ik vond haar voeten altijd zo lelijk. Te benig, met te smalle, ongelijke tenen en de grote teen daarentegen juist dik en plat. Misschien was ik alleen maar op zoek naar imperfecties die er dik genoeg bovenop lagen om de schijn van de perfectie te kunnen uitwissen. Ik telde de seconden dat ik naar haar levenloze voeten staarde. Tweeëntwintig. Evenveel als het aantal jaren dat ze had geleefd. Met ogen vol miezerregen bekeek ik haar lichaam. Eén rechte voet, met stijf geworden tenen, bevroren in het nietsdoen, de andere licht gedraaid, als in een mislukte pose.

Nu weet ik dat dit is waarom ik ben gebleven. Om ons verhaal te vertellen. Rustig aan – zoals oma Assunta zei – beginnend bij het begin.

‘En waar begin je?’ vraagt mijn vader me.

Misschien ziet hij het verdriet dat van ver komt. Het overvalt me, vooral als ik slaap. Ik voel het ’s nachts hangen, nauwelijks merkbaar, als het weerklinken van verre voetstappen, als de lokroep van een pad. Wat weet ik over haar? Dat vraag ik me af. Wat weet ik over ons?

‘Bij de *malalegna*, de kift,’ antwoord ik.

Daar moet ik beginnen. Bij het moment waarop die ons leven binnensloop.

Het wachten

1

HET HUIS BESTOND UIT één kamer, in tweeën gedeeld door een gordijn dat het slaap- van het woongedeelte scheidde. De matrassen van het keukengerei. In het deel dat het dichtst bij de voordeur was, stond een tafel met vier stoelen. Eén raam keek uit op straat, het andere op de binnenplaats die werd opgefleurd door een aardbeiboom. En door kippenstront op de grond.

Ik was als kind graatmager. Een vogeltje, vel over been. Mama en oma wrongen zich in allerlei bochten om iets bij me naar binnen te krijgen. Ik duwde het in mijn wang en bewaarde het goed, maar ik kreeg het niet doorgeslikt. Oma Assunta ging tekeer tegen mijn moeder: 'Wat had je dan verwacht? Ze heeft een lintworm, of het boze oog. Iets mankeert ze. Normaal is ze in elk geval niet.' Stil was ik ook.

Ik hield van een paar dingen. Orde was er een van. In de eerste klas streek ik met mijn handen de kreukels uit mijn smettelose schort, schikte mijn gesteven strik en maakte met mijn vingers mijn fijne, zijdeachtige haar glad, dat zo strak in twee staarten was verdeeld dat mijn hoofdhuid haast leek te scheuren. Als ik voelde

dat ze lossen gingen zitten, trok ik de elastiekjes zo stevig aan dat het mijn ogen onnatuurlijk uitrekte.

Iets anders waar ik van hield, was naar mijn moeder kijken, naar haar manier van lopen. Ze bewoog zich met de gratie van een blootsvoetse ballerina, op haar tenen en met haar nek bijna verticaal. Mijn zusje en ik deden haar hooghartige houding vaak na. Zo liep ze ook over straat en trok er de aandacht van de mannen, die aan het kielzog van haar schoonheid snoven, en van de vrouwen, die haar tersluiks begluurden. Ook de buurvrouwen bekeken haar jaloers, al was dat verborgen achter goede manieren.

De roddels achtervolgden mijn moeder overal, bij elke stap die ze zette moest ze ze ontwijken, ze liepen door de steegjes, over de smalle trappen die naar het plein leidden, botsten tegen de olieflessen naast de olijvenpers, prikten in de ogen van de ezels voor de fruitkarren, besmetten de sardineverkoper, de bakker, de fruitverkoper, de buurvrouwen in hun deuropeningen, de masciara met haar donkere ogen, de voerman die ijzerresten of stukken baksteen verzamelde en over straat riep met zijn diepe keelstem, als een rommelpot, die je al van verre hoorde aankomen.

Mijn moeder schoof voorbij, langzaam om de blik te omzeilen van de *cimmiruta*, een afzichtelijke, tandeloze opoe met een enorme bochel die haar dwong voortdurend omlaag te kijken. Onder het legen van haar po, in de stenen goot waar de karrenwielen overheen rolden, keek ze, met haar misvormde gezicht, schuins naar mama. Als Angelina, mama en ik haar passeerden, spuugde ze op de grond, gehuld in een bruine sjaal die de po aan het zicht onttrok. Ook moest mijn moeder de blik van baron Personè ontwijken, de eigenaar van alle landbouwgronden rond Copertino en zo schichtig als een raspaard, licht ontvlambaar en zwaarmoedig, die als hij haar zag echter glimlachte als een kind en zijn hoofd naar haar neigde zoals de boeren naar hem deden als ze hem te-

genkwamen. Oma Assunta zei dat het onze familievloek was, mijn moeders schoonheid.

Een vloek die ook mijn zus zou treffen.

Giulietta, de vroedvrouw die alle kinderen van Copertino had gehaald en vele andere naar de andere wereld had geholpen, met haar peterselie-infusies en breinaalden, had bij Angelina's geboorte georakeld: 'Dat kind heeft de Moorse ogen van haar moeder.' Toen had ze naar mij gekeken en haar dunne lippen hadden zich in een lichte glimlach geplooid: 'Kleintje toch, niet zo beschroomd. Kom eens hier, kom eens naar je zusje kijken.' Met korte pasjes was ik dichterbij gegaan. Ik was bang voor Giulietta. Ze was dik en wanstaltig. Haar ogen werden overschaduwd door een stel dikke wenkbrauwen. Ik was ook bang voor haar man. In het dorp werd hij 'de bok' genoemd. Er werd gefluisterd dat hij het met geiten deed en Pasquina de masciara, de tovenares – ze had donkere ogen zoals sommige oosterse vrouwen – zwoer zelfs dat ze het hem met de duivel had zien doen. 'Die was in de gedaante van een vrouw,' vertelde ze, 'maar zijn vel was vuurrood en smeulde als kooltjes. Wat ik je zeg, brandende, gloeiende kooltjes. Met hoorns en een buffelstaart.'

2

IN DE WINTER, WANNEER de wind tekeering en deuren en ramen in hun sponningen trilden en alles piepte en kraakte, zaten we in een kringetje rond de vuurschaal, ik, Angelina, papa en mama, opa Armando en oma Assunta. Mijn magere lichaam was stijf van de kou. Af en toe zette ik mijn voet op de grond en de ijskoude vloer deed me van top tot teen huiveren. Papa was zwijgzaam, net als opa Armando. Soms zuchtte hij, alsof grote zorgen zijn knappe gezicht lelijk maakten. De maan was rond en helder. De bomen bogen zo ver door dat ze de aarde raakten. De aardbeiboom op de binnenplaats kreunde onder de heftige windstoten. Papa's ogen schitterden in het flakkerlicht van de vlammen. Ze waren groen als de velden rond Copertino in het voorjaar. Opa Armando keek steeds naar hem en zuchtte dan ook. Dan liet hij zijn kleine, levendige ogen even op ieders gezicht rustten. Hij stopte wat gedroogde kikkererwten in zijn mond en schraapte zijn keel. 'Heb ik jullie al eens verteld over die keer dat de struikrovers bij de Torre del Cardo kwamen?' vroeg hij terwijl hij zijn handen voor het vuur warm wreef. En zijn verhalen kwamen tot leven.

In het dorp ging het verhaal dat een bandietenbende eeuwen geleden een schat had verstopt in de Torre del Cardo. In opa's verhalen werden de vierentwintig struikrovers die de schat van barones Maria d'Enghen hadden gestolen, telkens ietsje woester. Ik stelde me voor hoe ze over de stekelige velden van de Murgia dwaalden, tussen struiken en in bomen sliepen, kale vogels uit hun nesten plukten en wortels rauw uit de grond trokken, aten. Ik zag hoe ze stiekem hun buit verzamelden in de verborgen schuilplaats in de toren en hun hardvochtige vloek uitspraken.

'Je in de buurt van de Cardo-schat wagen, is om verdoemenis vragen.'

De zielen van de bandieten scharrelden als donkere gedaanten rond het vuur, met hun lange haren, ruige baarden en duivels-hoorns op hun hoofd. De duivel met het vrouwengezicht en de rode, als kool smeulende huid, was er ook. Ik kneep mijn ogen dicht. Voelde mijn armen en benen zwaar worden. Opa Armando had de gave van het verhalen vertellen. Mijn vader die van de stilte. Oma Assunta die van de boerenwijsheid. Mijn moeder en mijn zusje die van de schoonheid. En ik? Ik moest mijn gave nog ontdekken. Een groot deel van mijn kindertijd was ik enkel bezig met kijken.

Op een winterzondag nam opa mij en Angelina mee naar de Torre del Cardo. Ik was ongeveer acht jaar.

'Ik wil ook barones worden,' verkondigde mijn zus.

Ze zette haar handen in haar zij en stak haar kin omhoog, alsof ze aan de lucht wilde ruiken. De velden daar waren dichtbegroeid met bomen en struiken. Ik omvatte ze met mijn blik zo ver als ik kon. Het was net een klein, samengepakt, vriendelijk universum, als een schelp, een magische plek waar de tijd vele eeuwen eerder stil was blijven staan. Vier muren, een miniatuurhuis, een kleine,

ovale deur met aan weerszijden identieke raampjes. Dat was het oude huis van de barones.

‘Barones Maria was vast een heel knappe mevrouw, met lang, zwart haar, net als mama,’ zei Angelina terwijl ze nieuwsgierig naar de sloten op de torendeur keek. Misschien dacht ze dat ze die met één blik kon openen, maar dat kon zelfs de masciara niet.

Ik daarentegen stelde me de barones voor als een oud chagrijn, met een uitgezakt gezicht dat was afgestompt door de eenzaamheid, en met een gelige, slappe nek die uit de plooi kraag van haar witte bloesje stak.

‘Heeft iemand die schat van de bandieten ooit gezocht om hem mee naar huis te nemen?’ vroeg Angelina.

‘Ah,’ begon opa, alsof praten hem veel moeite kostte. Er ontsnapte een lichte zucht aan zijn opeengeklemd tanden, geïrriteerd maar warm. ‘Het is te koud om hier lang te blijven,’ verklaarde hij.

‘Kom op, opa, vertel,’ zei Angelina, en omdat het onmogelijk was haar iets te weigeren, streek opa Armando een stukje gras glad, ging erop zitten en gebaarde dat we naast hem moesten komen zitten.

‘Op een dag zei een oude, wijze man tegen een dappere boer dat hij om de Cardo-schat te vinden, in de nacht voor Goede Vrijdag naar de top van de toren moest, met een in doeken gewikkelde baby en een gewijd lam, en dat een lichtje hem dan naar de kamer met de schat zou leiden. De boer wachtte ongeduldig tot de bewuste dag, maar ging zonder baby en zonder lam, omdat hij bang was dat hij het kleintje zou moeten offeren en omdat er, aangezien het de nacht voor Goede Vrijdag was, geen priester te vinden zou zijn geweest die het dier kon zegenen. Hij begon de trap te beklimmen, maar na een paar treden voelde hij hoe een onbekende kracht hem ruw bij zijn schouder greep, en doodsbang nam hij de benen.

Het was de geest van de bandieten die de schat bewaakten en zelfs de dapperste mannen beletten die te pikken.’

‘Zelfs de masciara vertelt niet zulke mooie verhalen,’ zei Angelina enthousiast.

‘O ja?’ zei opa met een glimlach. ‘Dan weet ik een spelletje. Nu moeten jullie mij een verhaaltje vertellen.’

Angelina zat even doodstil, haar grote mond een beetje open en haar haren warrig voor haar voorhoofd.

‘Jij bent,’ spoorde ik haar aan. ‘Jij hebt de meeste fantasie.’

Ze schraapte haar keel en ging erbij staan. Zelfs toen vond ik het al lastig om haar als een kind te zien. Ze wist altijd precies wat ze moest zeggen, in alle omstandigheden, en ze had een zelfverzekerde manier van doen die ik vaak onbeschaamd vond. Alleen in haar slaap leek ze haar eigen leeftijd.

Als we gingen slapen, samen in één bed maar in tegenovergestelde richting, lag ik vaak met mijn gezicht op mijn hand naar haar te kijken. Haar dromen waren een en al beweging: knippende oogleden, grimassende lippen en gebaartjes alsof ze ieder moment kon gaan praten, hoewel ze daarna alleen een zucht slaakte en de woorden in haar droom hield. Op zulke momenten vroeg ik me af hoe zij altijd alles zo makkelijk uitte, zonder filter. Bij mij ging er ook heel wat door mijn hoofd, alleen peinsde ik er lang over. De woorden klampten zich in mijn hoofd aan elkaar vast, zaten elkaar achterna, waardoor er allerlei ideeën ontstonden die me veel te ingewikkeld leken. In mijn manier van uitdrukken zat een soort aarzeling, een gestamel dat uiteindelijk iedereen op de zenuwen werkte. Achteraf bezien besef ik dat ik moeite had om mijn woorden in simpelere, normalere en spontanere zinnen te zetten, zoals Angelina deed.

‘Dit verhaal heeft de masciara een keer verteld,’ begon ze met grootse armgebaren. ‘Er was eens een meisje dat moest trouwen...’

Opa steunde met zijn ellebogen op zijn bovenbenen en legde zijn kin in de holte van zijn handen. Hij leek niet moe meer, zijn ogen stonden weer levendig.

‘De avond voor de bruiloft paste ze haar trouwjurk, ging naar buiten en liep naar de vijver om in het water naar zichzelf te kijken. Ze vond zichzelf mooi, heel mooi. Om zich beter te kunnen bewonderen, ging ze zo dichtbij als ze kon. Ze vond haar gezicht heel knap en probeerde het in het water aan te raken. En toen zag ze...’ Angelina haalde diep adem, ‘een dikke, dode pad!’

‘En toen?’ onderbrak ik haar.

‘Ik wed dat dat arme meisje niet lang meer leefde,’ gokte opa.

‘Hoe weet je dat?’ vroeg Angelina.

‘Het brengt ongeluk om water aan te raken waarin een pad is doodgegaan. Dus wees voorzichtig, meisjes.’

Angelina ging weer zitten, boos omdat opa het einde van haar verhaal al kende.

‘Nu jij, Teresa.’

Even zat ik roerloos en met gebogen rug naar de grond te turen, toen stond ik aarzelend op. Ik vond het spannend om voor hen te spreken, ik voelde een lichte trilling waardoor mijn linkerwang trok. Mijn leven lang zou dat voor mij de voorbode van ongemak blijven, de manier waarop mijn lichaam zijn ontoereikendheid uitte.

‘Maar niet stotteren,’ zei Angelina.

‘Sst,’ maande opa haar. ‘Ze moet de woorden eerst in haar hoofd vinden en ze dan tevoorschijn toveren.’

Maar het lukte me niet. Er kwam geen enkel verhaal bij me op.